

KULTTUURIHISTORIA KOLUAA MARGINAALEJA

Kari Immonen ja Maarit

Leskelä-Kärki (toim.), *Kulttuuri-
historia. Johdatus tutkimukseen.*

SKS Helsinki 2001. 516 s.

KRIITIKKO Putte Wilhelmssonin arvostelu (HS 3.4.2002) Kari Immosen ja Maarit Leskelä-Kärjen toimittamasta teoksesta *Kulttuurihistoria. Johdatus tutkimukseen* herätti liiankin tyypillisen kulttuuri-keskustelun. Wilhelmssonin arvio keskittyi suhteettoman pitkästi Jari Ehrnroothin artikkelin nälvimiseen, johon Ehrnrooth vastasi myös tiukoin sanankääntein. Kirjoituksissa korostuivat kunkin kirjoittajan henkilökohtaiset ominaisuudet löytää toisesta henkilökohtaisia puutteita.

Itse kirja jäi vähemmälle huomiolle. Lähinnä Turun yliopiston kulttuurihistorian oppiaineen henkilökunnan ja dosenttien artikkelien ympärille koottua kokoelmaa tehtiin pitkään, mikä hiukan näkyy sen hajanaisuudessa. Silti kirjasta saa hyvän yleisleikkauksen kulttuurihistorioitsijoita työllistävästä tutkimusaiheista ja -kysymyksistä.

Tällainen metodologisia ja tutkimuksellisia lähtökohtia pohtiva kirja on erityisen tärkeä historian tutkimuksen alalla. Väittäisin kärjistäen, että käytännön historian tutkimusta vaivaa useasti vieläkin eräänlainen positivistis-empiristinen malli, jossa (historiallisen) todellisuuden rekonstruointi käytettyjen lähteiden avulla muodostaa ensisijaisen tason, jonka suhteen teorit vasta muodostetaan. Teoria on tällöin vain havaintojen koodaamista; teorialähtöinen tutkimus, ts. teoreettisia lähtökohtiaan pohtiva tutkimus on helposti nähty jonakin todellisuudesta vieraannuttavana filosofointina. Siksi *Kulttuurihistoria*-teosta on mielenkiintoista lukea samalla tarkkaillen, millaisia vaihtoehtoja ja teoriasuuntauksia se nostaa esiin vaihtoehtona perinteiselle historian tutkimuksen lähdekritiikki-metodille.

Yhtenäistä vastausta kulttuurihistorialliseksi metodiksi ei teoksessa tarjota, vaan artikkeleissa liikutaan hermeneutiikasta psykoanalyysiin ja populaarikulttuurintutkimuksesta jälkistrukturalismiin. Professori Kari Immonen pyrkii kuitenkin

kin avausartikkelissaan ”Uusi kulttuurihistoria” hakemaan perusteita tutkimukselle, jota voisi nimittää kulttuurihistorialliseksi. Näissä lähtökohdissa korostuu, että tutkitut ilmiöt ovat historiallisia ja kulttuurisia, toisin sanoen kontingenteja ja muuttuvia. Aika käsitetään moniulotteiseksi Fernand Braudelin ajatusten mukaisesti, ja tutkimuksen tehtävänä on luoda dialogi nykyisen ja menneen välille. Immonen asettaa myös yhtäläisyysmerkit Foucault’n tiedon- arkeologian ja kulttuurihistorian välille, koska myös kulttuurihistorian fokus kohdistuu ensisijaisesti niihin apriorisiin sääntöihin, jotka jäsentävät kulttuurisen pintatason. Tämän avulla Immonen erottaa kulttuurihistorian esimerkiksi muusta historian tutkimuksesta: kulttuurihistoria tutkii kulttuurin syvärakenteita, kun taas perinteisempi historian tutkimus tutkii sitä toiminnan aluetta, joka muodostuu syvärakenteiden vaikutuksesta. Professori Immonen käsittää kulttuurihistorian olemukseltaan myös aktiivisena, mikä terminä kiteyttää pitkälti koko artikkelikokoelman keskeisen tematiikan.

Kulttuurihistoria-teos on jaettu neljään osaan (Kaleidoskooppi: näkökulmia tutkimukseen, Sana ja kuva, Ihmisen tila sekä Tiedon kanavat), mutta tekstien yhdistävä piirre on kuitenkin eräänlainen poliittisuus. Tutkimukset ja näkökulmat pyrkivät luomaan katseensa aiemmin unohdettuihin marginaaleihin, ja uudenlaiset kysymykset pyrkivät resonoimaan uudenlaisten lähdeaineistojen kanssa. Katariina Mustakallio esittääkin antiikin historian tutkimusta käsittelevän artikkelin lopussa kysymyksen: mikä on historiallisesti merkittävää? Mustakallio huomauttaa, että näkökulmavalinnat ovat arvovalintoja. Mustakallion ajatuksenjuoksua voisi jatkaa toteamalla, että arvovalinnat ovat asettautumista tiettyyn vallan kenttään, jossa valinnat parhaimmillaan tuottavat jonkinlaisia muutoksia ja ovat siten poliittisia sanan laajasmerkityksessä.

Pienet ja sorretut

Mikrohistoria on ollut eräänlainen viime vuosien lippulaiva hiljaisten ja unohdettujen historialle. Tutkimussuuntauksen ympärillä käyty keskustelu on myös osoittanut, miten tietyt metodologiset valinnat ovat arvosidonnaisia. Mikrohistoriaa ja sen usein tiukasti rajattuja ja suppeitakin lähdeaineistoja on kritisoitu edustavuuden puutteesta, mikä on osaltaan paljastanut perinteisemmän historian tutkimuk-

sen sitoutumisen enemmistön historiaan jo metodologialtaan: historianlähteet ovat pitkälti valtaa pitäneiden ja enemmistöjen lähteitä, ja unohdettujen historian tutkimuksen on pakko tulla toimeen niillä pienillä muruilla, mitä valtalähteiden vierestä löytyy.

Hanna Elomaa käsittelee mikrohistorian tärkeimpiä tieteellisyyden kysymyksiä omassa artikkelissaan. ”Poikkeuksellinen voi kertoa paljon normaalista”, puolustautuvat mikrohistorioitsijat. ”Yksittäistapaukset voivat siis kertoa yleisestä, vaikkeivät ne itsessään olisikaan yleistettävissä. Sen sijaan ne voisivat toimia eräänlaisena peilinä sille, mikä on ollut yleistä ja tavallista”, Elomaa kirjoittaa. Mikrohistoria haastaa useita historian tutkimuksen perusajatuksia ja osoittaa, miten eri tavalla tietoa menneisyydestä voi saada. Carlo Ginzburgiin nojaten Elomaa esittää, että lähteen ei tarvitse olla objektiivinen, jotta se tuottaisi tietoa. Mikrohistoriallisten lähteiden tuottamat kokonaiskuvan ”vääristymät” ovat käsitettävissä jälkinä, jonka voi käsittää kokonaan erilaisena ajattelutapana kuin rekonstruktioon ja objektiiviseen representaatioon perustuva metodologia. Ginzburgin johtolankametodi keskittyykin yksityiskohtien jäljittämiseen ja seuraamiseen, jota Elomaa kutsuu luovaksi prosessiksi, ”johon ei ole olemassa valmiita sääntöjä.”

Marginaalisuuksia *Kulttuurihistoria*-teos etsii myös muun muassa naisten historiasta, kolonialistisen toiseudesta, seksuaalisuudesta ja populaarikulttuurista eli seuraten pitkälti niitä samoja polkuja, joita kulttuurintutkimus muutenkin viime vuosikymmeninä. Professori Immonen esittelee, miten Turun kulttuurihistorian oppiaineen profiili on muuttunut korkeakulttuurisesta näkökulmasta kohti laajempaa kulttuurin määritelmää: “[...] kulttuurihistoria kohtaa elämismaailman kaikessa rikkaudessaan, ilman hierarkista arvottamista. Se ei tee eroa arjen ja juhlan, eliitin ja populaarin, korkean ja matalan tai tavallisen ihmisen ja valtaapitävän välillä. Kulttuurin eri alueet jäsenyivät ihmisen valintojen tasaveroisiksi kohteiksi, elämäntavan osiksi.”

Käytännön ongelma tällaisessa laajas- a kulttuurin ja tieteenalan määrittelyssä on, että kun kohteeksi otetaan koko maailma, jäädään helposti pinnallisen tarkastelun piiriin. *Kulttuurihistoria*-teoksen useimmista artikkeleista näkee, että tutkijat ovat lähtökohtaisesti historian tutkijoita, jotka kuitenkin perinteisempiä histo-

riantutkijoita rohkeammin uskaltavat lainata eri tieteenalojen teorioista. Tällöin monia näitä teorioiden premissejä koskevat pohdinnat jäävät puuttumaan, jolloin sovellutukset ja metodologioiden filosofiset perusteet jäävät helposti vähälle ajattelemiselle. Tähän tietysti yksi keskeinen osasy on se ainainen tutkijan ongelma: ajanpuute.

Teoksen artikkeleissa vilahtelee termejä, joiden määrittelyä ja kritiikkiä jää kaipaamaan. Yksi näistä häiritsevistä käsitteistä on esimerkiksi ”representaatio”, joka käsitteenä kaipaisi vähintään yhden artikkelin sitä selventämään; representaatio ei ole niin viaton ja neutraali termi, kuin sen annetaan ymmärtää, vaan sillä on omat problemaattiset implikaationsa. Suomalaisilla historian tutkijoilla ei kuitenkaan ole ollut suurta kiinnostusta pohtia puhtaasti teoreettisia ja filosofisia kysymyksiä. Tosin *Kulttuurihistoria*-teoksessakin on muun muassa Kalle Pihlaisen artikkeli totuudellisuuskysymyksestä, kaunokirjallisuudesta ja historian tutkimuksesta; Pihlainen onkin tähän mennessä ilmeisesti ainoa puhtaasti historianfilosofisella väitöskirjalla (*Resisting History. On the Ethics of Narrative Representation*) väitellyt historioitsija. Lisäksi *Kulttuurihistoria*-teoksen toimituskuntaan kuulunut Sakari Ollitervo valmistelee Hans-Georg Gadamerin historianfilosofiaa käsittelevää väitöskirjaa. Tähänkin kokoelmaan olisi toivonut artikkelia hermeneutiikasta, joka tulkinnan metodina on lähellä usean historian tutkijan sydäntä. Hermeneutiikka jää liian usein vain yleiseksi tulkinnan teoriaksi, ilman että sen sisältämiä lähtökoh- tia ja vaihtoehtoja pohdittaisiin eritellen.

Myös tutkijalla on minuutensa

Mainitsemani eräänlaisen poliittisuuden, marginaaleihin keskittymisen lisäksi toinen *Kulttuurihistoria*-teoksen keskeinen teema on tutkijan minän korostus. Tutkija analysoi vierasta historiallisesta todellisuutta aina omasta positioistaan käsin, jolloin tutkijan etiikkaan kuuluu eksplikoida, kritioida ja pohtia omia lähtökohtiaan, tuntuvat useat kirjoittajat ajattelevan. Esimerkiksi Marja Tuominen korostaa artikkelissaan ”Kuva läsnäolon meissä” eläytymisen merkitystä historian tutkimuskohteen avaamisessa: ”Tutkijan oma elämäkokemus, sen mukanaan tuoma ymmärrys, tiedostetut ja tiedostamattomat motivaatiot, tutkijan suhde tutkimuskohteeseensa, kohteen tutkijassa (ja joskus myös tutkijan kohteeseen) herättämät reaktiot ovat osa sekä

prosessia että lopputulosta, joita molempia kutsutaan tutkimukseksi.” Tutkimuseettisesti Tuomisen pointti on hyvä ja selkeä: omat lähtökohdat on hyvä yrittää ottaa huomioon mahdollisimman tarkasti. Mutta kun Tuominen esittää, että ”historiallisen muutoksen prosessissa ihmisessä itsessään näyttää aina jotain hyvin primääriä jäävän muuttumatta” ollaan hiukan oudolla suunnalla. Tuominen uskoo, että tutkimalla tätä ihmisen ylihistoriallista osaa voidaan muun muassa täyttää historiallisen tiedon aukkoja. Toisin sanoen tämä perustuu ajatukseen, että ihmisellä on joitakin esimerkiksi psyykkisiä prosesseja, jotka realisoituvat aina samalla tavalla. Entäpä ihmisten väliset erot, jotka voivat syntyä esimerkiksi sukupuolen, asuinpaikan, sosiaalisen aseman, ruumiillisuuden tai minkä tahansa kautta? Yleinen ihmisen käsite on hiukan vaarallinen käytettäväksi, koska se unohtaa nämä erot.

Hiukan parempi tapa ajatella ihmisen psyykettä historiassa on Jari Ehnroothin esittämä mentaalinen malli. Tällä käsitteellä Ehnrooth pyrkii käsittämään psyyken historiallisesti muotoutuvana pintana, joka muotoutuu kulttuurisen systeemin mukaisesti. Ehnrooth viittaa Gilles Deleuzen Foucault-kirjaan kirjoittaessaan, kuinka mentaalinen malli ”ohjaa ja rajoittaa sitä, miten ihmiset kokoavat ulkoiset voimat (luonto) ja sisäiset voimat (mieli) mielekkääksi omaa itseään ja kulttuuriaan ylläpitäväksi katsomukseksi, tärkeysjärjestykseksi ja toimintatavaksi.” Ehnrooth kompastuu kuitenkin hiukan, sillä edellisestä lainauksestakin huomaa, että Ehnroothin tapa käyttää sellaisia käsitteitä kuin ”ihminen” ja ”mielekkyys” implikoi jonkinlaista ylihistoriallisuutta. Esimerkiksi ihmisen käsitteenkin voi katsoa muodostuvan vasta noiden voimien risteymäkohdissa, eikä niitä voimia ohjaavana ja kokoavana periaatteena.

No, psyyken käsitteellistäminen historian tutkimuksessa on kovin vaikea ongelma. Enemmän kuitenkin olen tyytyväinen siitä, että historioitsijat uskaltavat puhua näistä asioista ja esimerkiksi teorioista, metodologioista, psykoanalyysistäkin. Immosen ja Leskelä-Kärjen teos tarjoaa peruspaketin, joka johdattaa niihin kysymyksiin ja ratkaisuyritelmiin, jota kulttuurihistorioitsijat pohtivat.

Jussi Parikka